

NASILJE NAD ŽENAMA

Crna Gora

Ministarstvo za ljudska
i manjinska prava

CŽL

SADRŽAJ

O NASILJU.....	4
POSTUPAK PRED NADLEŽNIM INSTITUCIJAMA.....	6
STANJE U INSTITUCIJAMA, ...	9
STAVOVI PREDSTAVNIKA	9
PROBLEMI.....	14
I MOGUĆA RJEŠENJA	14
ZAKLJUČAK.....	20

PROF. DR MILOŠ BEŠIĆ

NASILJE NAD ŽENAMA

Istraživanje o socio-ekonomskom položaju žena, žrtava nasilja

Podgorica, Jun 2019.

Crna Gora

Ministarstvo za ljudska
i manjinska prava

Istraživanje o socio-ekonomskom položaju žena, žrtava nasilja, je realizovano u okviru projekta „Inicijativa za osnaživanje žena: edukacijom za rodnu ravnopravnost“, koji CEDEM sprovodi u partnerstvu sa Crnogorskim ženskim lobijem, zahvaljujući finansijskoj podršci Ministarstva za ljudska i manjinska prava.

Sadržaj istraživanja predstavlja isključivu odgovornost priređivača i ne održava nužno stavove donatora.

UVOD

Na narednim stranicama Vam predstavljamo rezultate istraživanja o socio-ekonomskom položaju žena, žrtava nasilja, koje je realizovao CEDEM, u okviru projekta „**Inicijativa za osnaživanje žena: edukacijom za rodnu ravnopravnost**“, koji CEDEM sprovodi u partnerstvu sa Crnogorskim ženskim lobijem, zahvaljujući finansijskoj podršci Ministarstva za ljudska i manjinska prava.

Cilj istraživanja je da se utvrde prakse i obrasci ponašanja, koja se tiču nasilja nad ženama odnosno u kom položaju se nalaze žene u Crnoj Gori, koliko često dolazi do nasilja nad ženama i zašto, kao i kakav je postupak prijavljivanja nasilja i rješavanja ovog problema.

Istraživanje je realizovano u periodu od 4. do 5. juna u Podgorici.

Kao jedna od komponenti metoda koji je korišćen bili su grupni intervjui (ukupno 3). Intervjui su trajali između 1h:45min i 2h, sa po 8-9 učesnika po intervjuu. Učesnici u grupnom intervjuu bili su relevantni predstavnici institucija, koji su na različite načine uključeni u problematiku nasilja nad ženama, kao i predstavnici nevladinog sektora, koji u veoma velikoj mjeri doprinose rješavanju ovog itekako važnog problema¹. Svi intervjui su urađeni u periodu od dva dana, a razgovori su rukovođeni identičnom metodologijom. Za intervju smo formulisali nekoliko ključnih tema o kojima su ispitanici razgovarali, a naravno, tokom intervjua moderator je postavljao čitav niz potpitanja koja su tražila primjere i preciziranje određenih izjava učesnika u diskusijama.

Druga komponenta sastojala se u prikupljanju empirijske evidencije (zapisnici, izjave i dr. dokumentacija) koja se odnosila na slučajeve nasilja nad ženama, te je izvršena analiza sadržaja.

Svi stavovi izneti u ovoj analizi predstavljaju isključivo stavove učesnika, a ne samih istraživača.

O NASILJU

Svako nanošenje ili pokušaj nanošenja tjelesnih ili psihičkih povreda drugom licu, smatra se nasiljem. Svako izazivanje straha, svaka prijetnja ubistvom ili vrijeđanje drugog lica, takođe predstavljaju nasilje. Svako prisiljavanje na seksualni odnos, svako ograničavanje slobode, spada u nasilje. Dakle, postoji mnogo oblika nasilja i žrtva može biti bilo ko. A ipak, najčešće su žrtve - žene, djeca, stare osobe i osobe sa invaliditetom. Što nas navodi na zaključak da su žrtve najčešće osobe koje su na bilo koji način „slabije“, odnosno osobe koje su u podređenom položaju.

Kad govorimo o nasilju nad ženama, najbolja i svakako najsveobuhvatnija definicija data je u Konvenciji o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama u porodici, Savjeta Evrope iz 2011.godine, po kojoj „nasilje nad ženama obuhvata sva djela rodno zasnovanog nasilja koja imaju za posledicu fizičku, psihičku ili emocionalnu štetu ili patnju žena...“.

U Crnoj Gori nasilje u porodici prepoznato je kao krivično djelo još 2002. godine i tada je donijet prvi specijalizovani zakon - **Zakon o zaštiti od nasilja u porodici**, koji se bavio ovim problemima. U smislu ovog zakona pod nasiljem u porodici smatraju se sljedeće radnje: upotreba fizičke

sile, prijetnja napadom ili izazivanje opasnosti koja može prouzrokovati osjećaj lične nesigurnosti ili psihički bol, verbalni napad, psovke, nazivanje pogrđnim imenima, vrijeđanje, ograničavanje slobode, iscrpljivanje radom, uskraćivanje sna i odmora uopšte, prijetnja izbacivanjem iz stana, prijetnja oduzimanjem djece, seksualno uznemiravanje, uhođenje, oštećenje zajedničke ili lične imovine, uskraćivanje osnovnih sredstava za egzistenciju. Članom porodice, po ovom zakonu, smatraju se bračni drug ili bivši bračni drug, njihova djeca ili djeca svakog od njih, zatim vanbračni partneri ili bivši vanbračni partneri i njihova djeca ili djeca svakog od njih, krvni srodnici, tazbinski srodnici i lica koja žive u istom domaćinstvu bez obzira na srodstvo.

Ovaj zakon nije jedini koji se bavi problemima nasilja u porodici, možemo i moramo pomenuti i Ustav Crne Gore, kao i mnogobrojne zakone koji su donijeti tokom prethodnih godina kao što su: Krivični zakonik, Zakon o rodnoj ravnopravnosti, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, Protokol o postupanju i prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici i drugi, a koji pokazuju veliku želju samog Zakonodavca da se ovi problemi što brže i što kvalitetnije riješe. Dakle svi ovi zakoni su na vrlo precizan način definisali oblike nasilja i propisali odgovarajuće mjere, i to - u skladu sa važećim evropskim zakonima, statutima i konvencijama. Drugim riječima, postojeći nacionalni pravni okvir za borbu protiv nasilja zasniva se veoma važnim mehanizmima, odnosno strategijama i zakonima, kojima se institucije rukovode u svom radu.

POSTUPAK PRED NADLEŽNIM INSTITUCIJAMA

Kao što smo rekli Crna Gora je prepoznala problem nasilja i sa njim se suočava i obračunava svakodnevno, kroz rad svojih institucija. Iako je sam proces vrlo detaljno opisan u zakonima i institucije ga sprovode u svom radu, trebalo bi objasniti „put“ kojim se žrtva nasilja mora kretati, ukoliko želi da nasilnik bude kažnjen na odgovarajući način, odnosno, pokušaćemo da opišemo kojim redosledom se uključuju institucije, kao i koja je njihova uloga.

Treba istaći i to da ovaj „put“, iako možda najčešći u praksi, nije i jedini mogući, jer, kao što smo saznali od sagovornika u ovim javnim diskusijama, žrtva često prvo pozove Centar za socijalni rad ili neku od nevladinih organizacija, koje se bave zaštitom žena od nasilja, naročito ako se radi o ženama koje već dugo trpe nasilje i imaju „posla“ sa nasilnicima povratnicima i – naročito – ako su veoma razočarane u sistem.

Dakle, hajde da objasnimo način na koji se država obračunava sa nasilnicima, odnosno sa nasiljem.

Pretpostavimo da je došlo do nasilja u porodici, odnosno da je žena žrtva nasilja svog supruga ili vanbračnog partnera ili možda brata, oca, sina ili bilo kog drugog bliskog srodnika muškog pola.

Prvi korak je prijavljivanje nasilja, telefonom ili dolaskom u policijsku stanicu, nakon čega policija dolazi (izlazi) na lice mjesta i utvrđuje činjenično stanje, odnosno uzima izjave svih učesnika u događaju. Ukoliko je neophodno, odnosno ako to zahtijevaju povrede koje su ovom prilikom nanijete žrtvi, poziva se i hitna pomoć.

Nakon toga uključuje se državni tužilac, koji takođe uzima izjave od aktera i odlučuje, na osnovu činjeničnog stanja, kao i stava i stanja same žrtve, da li će pokrenuti prekršajni ili krivični postupak.

Ukoliko ima elemenata za krivično gonjenje, podiže se optužnica, sa ili bez pridruživanja krivičnom gonjenju od strane same žrtve i slučaj dopijeva u Osnovni sud, koji od tog trenutka postaje nadležan za rješavanje. Ovaj proces je kompleksan i zahteva vrijeme i veliku posvećenost svih aktera, kako bi se došlo do odgovarajuće odluke, odnosno presude.

Ukoliko ne postoje elementi za krivično gonjenje, već samo elementi prekršaja, javni tužilac podnosi zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka i slučaj se dalje šalje Sudu za prekršaje. Uz ovaj zahtjev tužilac može podnijeti i predlog za ostvarivanje imovinsko-pravnog zahtjeva za nadoknadu štete ili povraćaj stvari. Ovaj postupak se uglavnom rješava u veoma kratkom vremenskom roku.

Ukoliko je neophodno tužilac može da zadrži optuženog u pritvoru, do 72 časa po uzimanju izjave.

Ukoliko su djeca, na bilo koji način, bila uključena u ovaj događaj, sud je dužan o tome da obavesti najbliži nadležni Centar za socijalni rad, kako bi se utvrdilo da li maloljetna djeca mogu da daju izjavu pred sudom ili ne, tj. da li su sposobna za to. Dakle, ovde se Centar za socijalni rad pojavljuje u svojstvu staratelja i zaštitinika maloljetnih lica koja su učestvovala u događaju.

Sud, Osnovni ili Prekršajni, uzima predmet u rad i tom prilikom uzima izjave od oštećene i optuženog, kao i od svih svjedoka, ako ih ima. Treba naglasiti da, ukoliko se postupak vodio pred Osnovnim sudom, dakle kao krivični postupak, žena, tj. oštećena kako se još u postupku naziva, ima pravo, na osnovu člana 109 Zakonika o krivičnom postupku, da bude oslobođena dužnosti svjedočenja, ukoliko je optuženi njen bračni ili vanbračni drug ili krvni srodnik.

Nakon završenog postupka dokazivanja i razmatranja svih prikupljenih dokaza, sud donosi odluku, koja može biti: presuda, rješenje ili naredba. Presuda može biti osuđujuća ili oslobađajuća, a ukoliko je osuđujuća, onda se izriču i odgovarajuće kazne, odnosno mjere upozorenja (izrečene sa ili bez dodatnih zaštitinih mjera). Kazne mogu biti: kazna zatvora, novčana kazna i rad u javnom interesu. Kao mjere upozorenja izriču se: opomena i uslovna kazna; a kao zaštine mjere: oduzimanje predmeta, zabrana vršenja djelatnosti, zabrana upravljanja motornim vozilom, obaveza liječenja od bolesti zavisnosti (alkoholizma ili narkomanije), obaveza psihijatrijskog lečenja itd.

Nakon izricanja, presuda stupa na snagu, odnosno postaje pravosnažna i čeka se njeno izvršenje.

Treba naglasiti da postupak, iako je došlo do izricanja presude, ne mora da se završi u ovom trenutku, jer, ukoliko okrivljeni nije zadovoljan odlukom suda, na istu će moći da uloži žalbu, te se sam postupak pred drugostepenim organom na neki način ponavlja (u zavisnosti od toga koji drugostepeni organ je u pitanju), sve do izricanja odluke odnosno donošenja presude.

Dakle, izricanje sudske odluke, odnosno kazne i njeno izvršenje (prvostepenog ili drugostepenog organa), predstavljaju kraj ovog, za žrtvu svakako - dugog puta.

Pod pretpostavkom da oštećena nije odustala u nekoj od faza postupka.

STANJE U INSTITUCIJAMA, STAVOVI PREDSTAVNIKA

Kakva je trenutna slika, odnosno kakvo je trenutno stanje u državi, ali i u svakoj instituciji posebno, najbolje pokazuju stavovi učesnika fokus grupa. Oni su zajedničkim snagama ocijenili da li je i u kojoj mjeri došlo do promjena u posljednjih nekoliko godina, ali i ukazali na neke nedostatke, trudeći se pritom da predlože i neka od mogućih rješenja problema.

U ovom dijelu navešćemo samo pozitivna zapažanja učesnika u diskusijama, dok će u sledećem delu biti opisano sve ono što se smatra manama i nedostacima, kao i predlozi za njihovo prevazilaženje.

MUP

Predstavnici Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore smatraju da je u toku posljednjih nekoliko godina došlo do značajnog poboljšanja situacije, odnosno da primjećuju značajne promene na bolje u svim sferama. Ističu da se danas mnogo više pažnje posvećuje temi nasilja u medijima i u javnosti uopšte i da upravo taj dodatni pritisak veoma pozitivno utiče na rješavanje problema rodno zasnovanog nasilja. Primjetne su i promjene u radu policajaca na terenu, kao i u većim dopuštjenjima u okviru zakona (npr. udaljenje nasilnika iz stana, što ranije nije bio slučaj).

Jedan od primjera napretka, ali i dobre međusektorske saradnje, u ovom slučaju između MUP-a i nevladinih organizacija, **je formiranje specijalnog multidisciplinarnog operativnog tima za borbu protiv nasilja**, u februaru 2018.godine. Ovaj tim je sačinjen od 19 predstavnika svih relevantnih institucija (Centar za socijalni rad, policija, tužilaštvo, sudstvo i 5 predstavnika NVO sektora) i radi na nacionalnom novou. Tim je vrlo aktivan, i osim rada na legislativi, odnosno davanju predloga za nove zakone, i dopune postojećih, ovaj tim se vrlo često bavi i rješavanjem pojedinačnih, inače složenih i moglo bi se reći vrlo specifičnih slučajeva nasilja, naročito ako drugi organi tj.institucije nisu bili u mogućnosti da, zbog složenosti ili nekih posebnih okolnosti, riješe pomenuti slučaj tokom dužeg vremena. Dakle, ovom timu se mogu obratiti svi organi kojima je potrebna dodatna pomoć u rješavanju složenih slučajeva nasilja nad ženama (i nasilja u porodici). Predstavnici Ministarstva unutrašnjih poslova ističu da su veoma zadovoljni radom ovog tima.

CENTAR ZA SOCIJALNI RAD

Predstavnici Centra za socijalni rad takođe smatraju da je došlo do pozitivnih promjena i u samom sistemu i kod ljudi generalno. Primjećuju promjenu svijesti kod profesionalaca, odnosno operativaca koji rade na slučajevima nasilja. Možemo reći i da je refleksivnost institucija na mnogo višem nivou u poslednjih nekoliko godina, odnosno primetna je i brža i bolja reakcija samog sistema (službenici u svim institucijama se trude da odmah reaguju i pruže svu neophodnu pomoć). Uočljiva je i promjena svijesti kod samih građana. Za razliku od prije par godina kada ljudi uopšte nijesu htjeli da se „miješaju“ u probleme drugih porodica, prijatelja, rođaka ili svojih komšija, danas se sve češće ljudi odlučuju da prijave komšijsko nasilje, iako još uvek anonimno, jer nijesu spremni da svjedoče na sudu.

I same škole sve češće prijavljuju slučajeve nasilja Centrima za Socijalni rad, naročito u Podgorici, gdje postoji veoma dobra institucionalna saradnja. Generalno možemo reći da su ljudi osnaženi, upravo kao i same žene koje trpe nasilje, pa se sve češće i one same odlučuju da prijave nasilnika i da idu do kraja, kad je sam postupak u pitanju, što ranije nije bio čest slučaj.

TUŽILAŠTVO

Predstavnici tužilaštva smatraju da je krivično djelo nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici u smanjenju, odnosno da se smanjuje broj slučajeva, ne samo zbog toga što je danas sistem mnogo jači, nego prije nekoliko godina, nego i zato što se žene osnažuju. Takođe smatraju da treba raditi na prevenciji i da je upravo to važan korak u rješavanju problema nasilja u porodici i nasilja nad ženama.

SUDSTVO

Predstavnici sudstva mišljenja su da je efikasnost sudova (misli se na rad na slučajevima nasilja u porodici, tj.nasilja nad ženama) na veoma visokom nivou i ističu da se zaista mnogo trude da do okončanja procesa dodje što prije, jer je upravo i samim žrtvama to veoma važno. Žrtvama je neophodno da osete da je država na njihovoj strani i da će ih zaštititi na svaki mogući način, stoga su i kazne koje se najčešće izriču – uslovna kazna (sa ili bez dodatnih mjera), koju izriče Osnovni (ili Viši sud), ukoliko se radilo o krivičnom postupku, a koja se može zamijeniti kaznom zatvora ukoliko osuđeni nasilnik ponovi djelo; i nekoliko novčanih kazni, kao i uslovna kazna – koje izriče Sud za prekršaje, ukoliko je postupak vođen kao prekršajni.

Dakle, ukoliko je vođen krivični postupak, najčešće kazne koje se izriču su: uslovna kazna, kazna zatvora i rad u javnom interesu. A ukoliko je vođen prekršajni postupak, onda su kazne novčane (u iznosu od 150 eura za prvi prekršaj, tj.ukoliko je to nasilniku prvi put; 250 eura za drugi put i 500 eura za treći).

Veoma je važno razumjeti razliku između ovih kazni, odnosno u kojim slučajevima se izriče jedna, a u kojim slučajevima druga kazna (odnosno druge kazne), a još važnije je informisati žene o samom procesu, kao i o tome šta mogu da očekuju i u kojim situacijama, u kom vremenskom roku. Prema podacima koje posjeduju, predstavnici suda ističu da je broj slučajeva nasilja u porodici svakodnevno u porastu, i da su vrlo iznenađeni činjenicom da su nasilnici sve češće osobe muškog pola starijeg životnog doba. Takođe, svi sudovi bilježe porast broja djece koja su žrtve nasilja.

I sudovi za prekršaje bilježe porast broja slučajeva. Pred ovim sudovima postupak je kratak, odnosno svi slučajevi se rješavaju u vrlo kratkom vremenskom periodu. Nasilnik se odmah lišava slobode (u roku od par sati). Neki od podataka koje je dostavio Sud da prekršaje u Podgorici: u 2016.godini je bilo 1228 predmeta nasilja u porodici; u 2017.godini je bilo 1015; u prvoj polovini 2018 preko 600.

OMBUDSMAN

Kad su u pitanju žene žrtve nasilja, one se instituciji Ombudsmana javljaju tek po okončanom postupku, ako nijesu zadovoljne izrečenom presudom i ako su iscrpljele sve druge opcije.

Podaci ukazuju da je tokom 2018.godine bilo 11 predmeta nasilja pred Ombudsmanom. Podatke za tekuću, 2019-u godinu još uvek prikupljamo.

NEVLADINE ORGANIZACIJE

Predstavnici ovih organizacija, kojih u Crnoj Gori ima desetak, veoma su zadovoljni svojim radom i saglasni u stavu da je mnogo toga urađeno u poslednjih nekoliko godina na polju rješavanja problema nasilja nad ženama u Crnoj Gori. Navode da su veoma angažovani u svim sferama, od prevencije putem medijskih kampanja, edukacija u skoro svim institucijama (počev od škola i vrtića, pa do policije i suda), kao i rada na legislativi, i na kraju - u vidu konkretne pomoći žrtvama.

Ove organizacije uglavnom predvode žene i s razlogom su veoma ponosne na ono što su postigle, jer svi učesnici ovih diskusija se slažu u jednom – najvidljivije je upravo ono što rade nevladine organizacije, što naravno ne znači da rade samo one, ali, ipak najvidljivije je u javnosti, a upravo to je ženama koje su na bilo koji način bile ili su još uvijek žrtve nasilja – važno. U stvari, ako malo šire posmatramo, shvatićemo da je važno svima, jer je svima u interesu da se smanji nasilje u svakom pogledu, i da se utiče na uzroke, a ne samo na posledice. Dakle, svi se slažu da nevladine organizacije ulažu jako mnogo truda i rada, u svim važnim oblastima, kako bi došle do konkretnih, i danas veoma vidljivih i važnih rezultata.

Predstavnici nevladinog sektora takođe ističu i da su veoma zadovoljni saradnjom koju ostvaruju sa drugim institucijama, kao i sa medijima, i da su, nakon brojnih seminara i obuka koje su održali uspeli da informišu i motivišu zaposlene u institucijama da budu saosećajni i ažurniji u radu sa ženama žrtvama nasilja.

Tokom 2010. i 2011.godine održane su i brojne radionice za edukaciju žena, a i jako mnogo je uradjeno po pitanju položaja samohranih majki. Primjera je zaista mnogo, i svi oni pokazuju da je jako mnogo urađeno ne samo kad je u pitanju senzitivnost i senzibilnost javnosti, već i kad su u pitanju javne politike i zakonodavstvo, jer, kao što smo već rekli, ključnu riječ u kreiranju važnih dokumenata koji se odnose na problem nasilja nad ženama vodili su upravo predstavnici NVO sektora. U stvari, sam zakon o zaštiti od nasilja u porodici je upravo i iniciran od strane NVO sektora i kako predstavnici kažu, uložen je izuzetan trud da bi svaki pojedinačni član ovog zakona bio formulisan na odgovarajući način, uvijek uzimajući u obzir kako će se to odraziti na žrtve nasilja. I što je najvažnije, da se u izradu samog zakona uključe i veoma važni eksperti iz relevantnih oblasti. Po nekim procjenama, odnosno evaluacijama vladinih strategija, od svega realizovanog u sektoru rodne ravnopravnosti, skoro 80% je realizovano od strane NVO sektora.

Dakle, da zaključimo, zahvaljujući radu nevladinih organizacija, imamo podizanje svesti, uticaj na zakonodavstvo, na javne politike i na promjene u načinu na koji pojedinci iz institucija sistema tretiraju pitanje nasilja nad ženama. Obuke zaposlenih koje su sprovedene upravo od strane NVO bile su ključne za promjenu ponašanja profesionalaca koji rade sa ženama žrtvama nasilja. Programe ovih obuka, koji imaju dva segmenta (senzibilizaciju i informisanje) smislile su i sprovele same predstavnice nevladinih organizacija.

PROBLEMI

I MOGUĆA RJEŠENJA

Skoro svi učesnici diskusija se slažu da je i pored svih pozitivnih promjena, položaj žena i dalje loš. Po trenutnom broju prijave, ali i po nekim anketama i istraživanjima koja su sprovedena u Crnoj Gori u prethodnom periodu, smatra se da svaka treća žena trpi nasilje. Problem je u tome što žrtve prijavljuju nasilje samo onda kada više ne mogu da podnesu život sa nasilnikom. Dakle, nasilje možda traje i godinama, i stalno se ponavlja, ali se žene ne odlučuju da ga prijave. Mnogo je razloga za to.

Veliki problem, barem se većina sagovornika složila u tome, predstavljaju običajno pravo i jaka tradicionalna uverenja, koja ženama ne dozvoljavaju da se zaista i bore za svoja prava i vrlo često žene i ne znaju na šta sve imaju prava, odnosno nijesu informisane.

Iako se situacija mijenja, kao što smo primjetili, i postoje značajna poboljšanja, treba još više raditi na edukaciji i prevenciji nasilja.

Predstavnici Centra za socijalni rad ističu da se žene žrtve nasilja u velikoj meri oslanjaju upravo na pomoć Centra za socijalni rad, smatrajući da je sam Centar dužan da im pruži potpunu zaštitu i potpun „tretman“, ne znajući da država propisuje drugačije.

Nažalost, jedna institucija ne može sama da uradi sve. Razlog nije samo nedostatak sistema podrške, nego i zakoni koje je dala upravo sama država. Država predviđa da se problem nasilja rješava kroz „sistem“, i to tako da sve institucije, odnosno svaka od njih ima svoj deo posla koji treba da se uradi da bi se došlo do rješenja.

Dakle, kao zaključak se nameće da žene generalno nijesu dovoljno informisane o načinu na koji se pruža pomoć i podrška, odnosno načinu na koji se država bori protiv nasilja i Centar je, proceduralno, skoro poslednji u nizu, jer kao što smo već rekli, postupak kreće od policije i tužilaštva, a sam Centar se uključuje samo u slučajevima kada su i maloljetna djeca članovi porodice u kojoj je došlo do nasilja.

Kad govorimo o problemima sa kojima se institucije susrijeću u svom radu, moramo pomenuti i to da žene često odustaju od pridruživanja krivičnom gonjenju, da ne podnose imovinsko-pravni zahtev i da vrlo često na sudu koriste svoje pravo da budu oslobođene svjedočenja (ukoliko do toga dođe, sud ne smije da koristi iskaz koji je oštećena dala pred policijom), a upravo tim radnjama one, svjesno ili nesvjesno, utiču na rad institucija i službenih lica u postupku, u ovom slučaju i tužioca i samog sudije, i u krajnjoj liniji, tim radnjama utiču i na samo donošenje presude.

Jedno od rješenja, barem kad je riječ o tome da žene često odustaju od svjedočenja na sudu, pozivajući se na svoje zakonom zagarantovano pravo, mogao bi biti i Zakon o zaštiti svedoka, koji bi omogućavao žrtvi da da iskaz pred sudom, ali da joj se zagarantuje diskrecija i da ne bude suočena sa svojim nasilnikom.

Često se dešava da oštećene odustanu u toku procesa. Treba razumjeti da je razloga za ovakvo ponašanje zaista mnogo. Neki od njih su: loše materijalno i/ili zdravstveno stanje, strah za sopstvenu bezbednost ili bezbednost djece, stid, strah od osude okoline, gubitak povjerenja u institucije, nezadovoljstvo postignutim rezultatima ili dužinom trajanja samog postupka, ali i lično nezadovoljstvo, gubitak samopouzdanja i osećaj nemoći. Nekada se dešava da ima i više razloga istovremeno, pa žena odluči da se nasilniku vrati. A primjećuju se i tradicionalizam i patrijarhalnost, kao opravdanje za muško nasilje, naročito kod onih slučajeva nasilja čiji su počinioci stariji muškarci. Tada se sud trudi da što bolje sagleda sve činjenice i okolnosti koje su dovele do nasilja i ukoliko je potrebno radi se anamneza cijele porodice. Treba reći da sve ove radnje zahtijevaju vrijeme, pažljivo postupanje i pristupanje, ali i dodatno angažovanje stručnjaka. Možda je upravo dužina trajanja procesa i iscrpljenost istim, ono što žrtvu na kraju natjera da odustane od procesa.

Dakle, na neki način, država, nametnutim sistemom, nažalost samo dodatno demoralise žrtvu.

Skoro svi učesnici diskusija se slažu u stavu da su kazne koje se izriču nasilnicima uglavnom preblage i da to jeste problem koji zahteva hitno rješavanje, a kao jedno od mogućih rešenja vide upravo uslovne kazne (zatvorske), uz obavezno izricanje dodatnih zaštitnih mjera (zabrana uznemiravanja, zabrana prilaska, udaljavanje iz stana i slično). Smatraju da uslovne kazne daju mnogo bolje rezultate u praksi, odnosno u onom vremenu nakon okončanog sudskog procesa i nakon izricanja kazne i omogućavaju da do ponavljanja istih ili činjenja sličnih radnji ne dođe, a složićemo se, upravo to je i važno. Takodje bi trebalo uzeti u obzir i činjenicu da su ove žene uglavnom lošijeg materijalnog stanja i da u najvećem broju slučajeva zavise od svog partnera, te bi izricanje novčane kazne pogoršalo i onako lošu finansijsku situaciju u ovoj porodici. Naglašavamo da mnoge žene koje dožive nasilje nijesu spremne i da se razvedu od nasilnika i da za to postoji mnogo razloga, na primjer: ne žele razvod jer vole svog partnera, zatim materijalno su zavisne, nezaposlene, nijesu sposobne da se samostalno brinu o sebi i o djeci, uložile su

mного u porodicu i dom i tako dalje. Dakle, oštećena ostaje u istom domaćinstvu, odnosno zajednici, što dalje znači da novčana kazna izrečena njemu, pogađa i nju. Na taj način, mi smo žrtvu ponovo viktimizirali, a možda izložili i novom nasilju. Moglo bi se reći da bi se mnogi od ovih problema spriječili, odnosno riješili, otvaranjem skloništa za žene, odnosno tzv. Sigurne kuće, kao i formiranjem odgovarajućeg sistema podrške, koji bi podrzumijevao ljekarsku, psihološku, pravnu i bilo kakvu drugu pomoć. Dakle, objedinili bi se skoro svi važni servisi i žrtva bi odmah dobila i zaštitu i podršku i ljekarsku pomoć i pravni savjet i zaštitu i što je najvažnije – sklonište od nasilnika za sebe i za decu.

Treba razumjeti da nije svaka žena, koja je preživjela nasilje, spremna da o tome govori odmah, niti da baš istog trenutka nasilje prijavi policiji ili bilo kome drugom. Njoj je najprije potrebna ljudska podrška i razumijevanje, a tek onda pomoć stručnjaka - ljekara, psihologa, policije, a zatim i ostalih institucija (naravno, ako izuzmemo one slučajeve u kojima su ženi nanete teške tjelesne povrede i kada je ukazivanje hitne ljekarske pomoći od presudne važnosti). Potrebno je da se radi sa žrtvom, između akta nasilja do prijavljivanja istog, što sistem koji je definisala država, trenutno ne radi. I to jeste problem. Sistem se trenutno bavi nasilnikom, a ne žrtvom. Dakle, žrtva ostaje neprimijećena i moglo bi se reći i nezaštićena. Jedinu podršku za sada pružaju nevladine organizacije. I upravo iz tog razloga, žene se danas sve više obraćaju za pomoć upravo ovim organizacijama, prije nego policiji ili Centru (naročito one žene koje su se već razočarale u sistem, odnosno one koje su doživjele nasilje ponovo ili ga stalno doživljavaju). A i ne treba izgubiti iz vida činjenicu da je nešto više od 11000 žena tokom prethodnih 20 godina, upravo u ovim organizacijama, našlo pomoć i podršku.

Takođe, ono na čemu skoro svi učesnici insistiraju je – bolja međusektorska, odnosno **institucionalna saradnja**, kao i postojanje jedinstvene baze podataka, koja bi svima olakšala rad, a i samoj žrtvi omogućila da dobije pravovremenu zaštitu. Smatra se da je saradnja između institucija trenutno na niskom nivou i da bi trebalo da se radi na tome da svako preuzme svoj dio odgovornosti, a zatim i da

se radi na tome da se institucije što bolje povežu, da razmjenjuju informacije i da pomažu jedni drugima u radu. Time bi se izbjeglo i ponavljanje nekih radnji, ali i nepotrebna dodatna viktimizacija žrtve.

Za sprječavanje nasilja i za samu borbu protiv nasilja u državi, svakako je značajan i **rad na prevenciji**. Neophodno je krenuti od vrtića i škola, preko porodica, pa do zaposlenih u institucijama. Svima njima treba obezbijediti odgovarajuće programe edukacije, intenzivno raditi sa njima na razvijanju senzitivnosti, zatim na rješavanju konfliktnih situacija i posebno važno za nastavnike i profesore - obučiti ih da što lakše uoče znake nasilničkog ponašanja, ali i da ga na odgovarajući način riješe odnosno, da mu pristupe i ukoliko je to potrebno da ga i prijave nadležnim službama. Osim toga, bilo bi dobro da ovu, tj. ovakvu obuku prođu i svi terenski radnici (socijalni radnici, patronažne sestre, itd).

Takođe, veoma je važno stalno sprovoditi javne, odnosno medijske kampanje. Pozitivni rezultati koje ovakve kampanje proizvode vidljivi su u vrlo kratkom vremenskom roku. Odnosno, ovakve kampanje izuzetno pozitivno utiču na promjenu svijesti kod ljudi; što nas dovodi do pitanja - zašto samo nevladine organizacije rade ovakve javne kampanje i reklame, i zašto se u sve to ne uključi i javni servis?

Naravno, ove medijske kampanje nisu dovoljne. Treba ih kombinovati sa sistemima podrške, jer kampanje su tu samo da osnaže žene da prepoznaju i prijave nasilje. Dakle, da načine samo prvi korak. Za drugi, a i svaki sledeći korak, njoj će biti neophodna podrška.

Poseban problem imaju žene do kojih se teško dolazi, a to su žene koje žive u malim, seoskim sredinama. U takvim sredinama još uvek vladaju jaka tradicionalna uvjerenja da „nasilje i porodični problemi ne treba da izlaze iz kuće“, a upravo je ovaj patrijarhalni kod najozbiljniji problem, odnosno glavni razlog neprijavlivanja nasilja. Smatra se da je nasilje u malim sredinama veoma izraženo, ali se tačan broj slučajeva ne može dati, jer se žene ne usuđuju da ga prijave, a možda se stide da o njemu govore bilo kome, ili ga možda, opet zbog uticaja sredine

i nedovoljne emancipacije i ne smatraju nasiljem. Ponekad se dešava i to da ukoliko žena i prijavi nasilje, umjesto podrške i razumevanja, ona naiđe na osudu sredine u kojoj živi.

Osim prevencije, **treba raditi i na informisanju žrtve** na svakom koraku postupka, jer se lako može desiti da, zbog neukosti, oštećena strana propusti da preduzme važne radnje ili ih se odrekne, ne znajući kakvu korist bi mogle time da ostvare. Osim toga, važno je i što više informisati žene ili čak i ljude uopšte, o njihovim pravima, o tome kome mogu da se obrate za pomoć i kakvu pomoć mogu da očekuju; zatim tome da postoje lica zadužena za davanje besplatne pravne pomoći u okviru samih institucija, kao i o tome koje sve organizacije postoje, gde se nalaze, čime se tačno bave i koju i kakvu pomoć mogu da dobiju od njih i u kom vremenskom roku.

Još jedan važan korak predstavlja **specijalizacija lica zaposlenih u institucijama** koje se bave problemima nasilja. Dakle, neophodno je da i sami profesionalci stalno prolaze kroz nove programe obuke, kako bi se i informisali o svemu što rade drugi organi, druge organizacije, a i kako bi postali osjetljiviji za neke od problema sa kojima se suočavaju u svakodnevnom radu, ili možda čak i usko specijalizovali za rad sa žrtvama. Na primjer, dobro je imati tužioca i sudiju koji su se usko specijalizovali za rad sa žrtvama, pa im u svom radu prilaze sa naročitom pažnjom, znaju kako da se ophode i šta je tačno potrebno ženama koje su pretrpljele, odnosno preživjele nasilje.

Moramo da pomenemo i **pripadnice nacionalnih manjina**, koje se, osim svih ovih problema koje smo naveli, bore i sa dodatnim problemima, kao što je upotreba službenog jezika umjesto njihovog maternjeg (nema efektivne komunikacije sa službenicima), nedostatak tumača ili njegova nemogućnost da se u datom trenutku pojavi na određenom mjestu, tj. u određenoj instituciji. Svakako ne treba zaboraviti činjenicu da ove žene potiču iz drugačijih sredina, u kojima važe drugačija prava, drugačiji običaji i navike, zbog čega je neophodno da službena lica pokažu dodatno razumijevanje i podršku, odnosno da na poseban način postupaju u radu sa njima.

ZAKLJUČAK

Kao što smo isticali Crna Gora je prepoznala problem nasilja i sa njim se suočava i obračunava svakodnevno, kroz rad svojih institucija. Međutim i pored toga što postoji sistem za borbu protiv nasilja i što se svaka institucija i svi zaposleni u njoj trude da svoj posao obave valjano i do kraja, čini se da još mnogo toga treba uraditi kako bi se u ovoj, svakako teškoj borbi i pobijedilo.

Baveći se isključivo djelom koje je nasilnik izvršio, država nepravedno nasilnika stavlja u centar pažnje, dok samu žrtvu „ostavlja po strani“, bez prijeko potrebne podrške i zaštite, barem tokom onog vremena „do“ izricanja presude, a vrlo često i kasnije, jer su kazne, kao što smo vidjeli – preblage i ne postižu cilj.

Neohodno je što prije ustanoviti kompletan sistem podrške žrtvama nasilja, oformiti krizni centar i sigurnu kuću, raditi na međusobnom povezivanju i saradnji svih institucija koje učestvuju u borbi protiv nasilja, ali i na prevenciji, edukaciji i specijalizaciji.

PRILOG – Struktura učesnika u fokus grupama

I fokus grupa

1. Dvije predstavnice Uprave policije – Podgorica;
2. Predstavnic Centra za socijalni rad – Cetinje;
3. Predstavnic Zaštitnika ljudskih prava i sloboda;
4. Predstavnic Centra za socijalni rad – Danilovgrad;
5. Predstavnic Centra za socijalni rad – Plav;
6. Predstavnic Centra za socijalni rad – Podgorica;
7. Predstavnic Centra za socijalni rad – Bar;

II fokus grupa

1. Predstavnic Osnovnog suda – Podgorica;
2. Predstavnik Osnovnog suda – Bijelo Polje;
3. Predstavnic Osnovnog državnog tužilaštva – Bijelo Polje;
4. Predstavnic Suda za prekršaje – Podgorica;
5. Predstavnic Osnovnog suda – Kotor;
6. Predstavnik Osnovnog suda – Cetinje;
7. Predstavnic Višeg državnog tužilaštva – Podgorica;
8. Predstavnik Osnovnog državnog tužilaštva – Cetinje;

III fokus grupa

1. Predstavnic NVO Mladi Romi;
2. Predstavnic NVO Centar za romske inicijative;
3. Predstavnic NVO SOS Podgorica;
4. Predstavnic NVO Prima;
5. Predstavnic NVO Sigurna ženska kuća;
6. Predstavnic NVO Ženska organizacija Feniks, Berane;
7. Predstavnic NVO Centar za ženska prava;
8. Predstavnik NVO Phiren Amenca;
9. Predstavnik NVO Centar za afirmaciju RE populacije.